

Szász Levente

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Kar

Táncművészet szak III. év

**Oroszhegy és Székelyvarság táncagyományai.
Két udvarhelyszéki falu szokásbeli hasonlóságainak
és különbségeinek vizsgálata**

Témavezető: Dr. Könczei Csongor, egyetemi docens

2024.04.29.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	1
I. UDVARHELYSZÉK	2
II. SZÉKELYVARSÁG	4
II.a Elhelyezkedése.....	4
II.b Szokásai és táncagyományai	5
III. OROSZHEGY	10
III.a Elhelyezkedése.....	10
III.b Szokásai és táncagyományai	12
IV. SZÉKELYVARSÁG ÉS OROSZHEGY KAPCSOLATA.....	15
IV.a Kapcsolatok	15
IV.b Szokásbeli hasonlóságok és különbségek	18
KONKLÚZIÓK	21
FORRÁSOK.....	22
Irodalomjegyzék:.....	22
Adatközlők:	23

Bevezetés

Az udvarhelyszéki falvak számos kuriózzal rendelkeznek, de ami az ott élők számára nagyon is hétköznapi és egyértelmű, az érdekes kutatási témának bizonyulhat több szempontból is.

Jelen dolgozatomban azt a témakört boncolgatom, hogy egy székelyföldi kistrégió, pontosabban az udvarhelyszéki Havasalját képező Oroszhegy és régi tanyavilága, Székelyvárság milyen kapcsolatot tartottak és tartanak egymással egykor és napjainkban. Ez a kérdéskör több szempontból is izgalmas lehet, mivel jelenleg már két teljesen különálló településről beszélünk, viszont számos olyan kapcsolat fennmaradt az évek során, ami bizonyítja a szoros szimbiózist a két település között.

A dolgozatban taglalni és pontosítani kívánom mindkét község, jelen esetben Oroszhegy és Székelyvárság elhelyezkedését, területi és társadalmi szempontból egyaránt. Vizsgálat alá kívánom venni ezen falvak szokásvilágát, mindezt összevetve a helyi néptánc- és népzene hagyományokra vonatkozó forrásokkal, amit előzőleg kutatóink általánosan leírtak a vidékről és a két vizsgált településről. A megvizsgált adatok után pedig összevetném ezen különbségeket és hasonlóságokat, ami segítségével magyarázatok születhetnek a kapcsolatok továbbélésére és az esetleges elhalványulások miéértjére is, számba véve itt még más, környező falvak hatásait is. Ezen magyarázatok segítségével kívánom konklúzióimat levonni.

A kutatás érdekében végzett helyi terepmunka során több interjút is készítettem a helybellekkel: valamennyi megkérdezett olyan helyi lakos, aki a fentebbi települések valamelyikén született, itt nevelkedett és itt éli életét. A megkérdezettek csoportját főleg az idősebb korosztály teszi ki, mivel ők azok, akik többet tudnak mesélni a régebbi kapcsolatokról, és ők azok, akik megélték azokat a változásokat, amelyeket kutatni kívánok.

I. Udvarhelyszék

Udvarhelyszék a régi székely székek egyike volt az 1876-os megyerendezések során vált Udvarhely Vármegyévé. Ez a nagyon sajátos múlttal rendelkező régió különleges helyet foglal el Erdély történelmében, a régi székely kiváltságokból már már nem maradt szinte semmi, csak a hovatartozás-tudat hol erősebb, hol gyengébb lángjai.

„Udvarhelyszék székely anya-széknek nevezetik azért, mert régente a székelyek főkapitánya legtöbbször itten lakott, itt tartattak a székely nemzeti gyűlések, s a perek az egész székelyföldről ide fellebeztettek. Ma ugyan elesett ez előnyöktől, a központi fekvés által kifejlesztett ezen előjogaitól, de azért az anya-szék elnevezés mint történeti emlék fennmaradt egészen napunkig, és fennmaradt politikai értelemben is annyiban, hogy Udvarhelyszék áll Udvarhely anya-, s Keresztur- és Bardocz fiszékekből.”¹ Ezt a rengeteg erdőséggel és hatalmasra emelkedő hegyekkel borított kietlen tájat lakják a 12. század első felétől a székelyek. Székelyudvarhely a térség központja, emellett pedig Székelykeresztúr a másik nagyobb, jelentősebb városa. Nagyrészt magyarok által lakott terület, a nyugati peremterületeken találunk román ajkúakat is. Udvarhelyszék a vallás tekintetében nagyrészt római katolikus, református és unitárius, ez a három felekezet jellegzetes a Székelyföld többi részére is.

A Magyar Néprajz VI., népzenével és néptáncsal foglalkozó kötetében jelent meg Udvarhelyszék néprajzi felosztására vonatkozó részlet, a következő kistájak megnevezésével: Partium, Sóvidék, Havasalja, Nyikó és Homoród mente. Ezek közül táncban Partium és Sóvidék a leggazdagabb, viszont egyik jelentős régies területnek számít Havasalja, mint kistáj.²

Pávait idézve: „Udvarhelyszék a Hargita-hegységtől nyugatra, a Nagy-Küküllő, a két Homoród és néhány, a Kis-Küküllőbe ömlő patak (Korond-, Küsmöd-, Zsákod-pataka) völgyében található településeket foglalja magába.”³ Ezek a hegyek, folyók, patakok által számtalanszor átszelt vidék több apró kistájra bontja fel ezt a régiót. Pávai felosztásában a következő kistájak jelennek meg: Udvarhely vidéke, Keresztúr vidéke és Homoród mente. Ezen kistájak több mikrotájra is felosztja a még pontosabb beazonosítás érdekében, mint Udvarhely vidékét Alsó-Udvarhely vidékére, Felső-Udvarhelyre vidékére vagy Havasaljára és Felső-Nyikó mentére, ezzel

¹ Orbán, 1868: 13.

² Martin, 1990: 442.

³ Pávai, 2018: 28.

szemben Homoród mentét nem tagolja mikrotájakra. Keresztúr vidékén megjelenő mikrotájak a következők: Nagy- Küküllő völgye, Alsó-Nyikó mente, Gagy mente, Küsmöd mente, Kis Partium. Pávai megállapítsa szerint ezek a kistájak törzstáncaikban nem különböztek, nem található nagy különbség közöttük. A polgári társastáncok változatai adnak bizonyos fajta különbséget, amelyek a 18-19. század során kaptak népszerűséget, valamint a zenekarok összetétele, dallamvariációi, hangzása, tempóvariációk adnak egy másik fogódzót a mikrotájak különválasztására

„Az egy tömbben élő székelyek a magyar népterület központi részéről érkező újabb hatásokat (új tánc- és zenestílust, népies műzenét és műtáncot, a századelő polgári táncait) is gyorsabban átvették, mint a szórványosan, elszigetelten élő vármegyei magyarság.”⁴Ez a kijelentés nagyon jellemző volt az udvarhelyszékiekre is, mivel egy jelentős része az itteni székelyeknek máshol dolgozott, vándormunkát, cselédmunkát vállaltak. A nők általában bejáróként, szolgálóként dolgoztak gazdagabb városi portákon, Konstancától egészen Budapestig. A férfiak építkezéssel és hasonló munkákkal keresték a kenyeret, emellett pedig szekeresekként, fogatosokként más közelebbi vidéket is bejártak, fát vagy valamilyen más terméket, árulva például az oroszhegyiek a fenyőfa mellett szilvával és almával jártak le egészen Nagyszebenig. Ez magyarázza azt is, hogy a polgárosodás sokkal hamarabb érte ezeket a székely vidékeket, mint más magyarok által lakott területeket, ez a polgárosultság számos területen erősen megmutatkozik, kezdve a számtalan polgári tánc jelenlététől egészen a viseletig és szokásbeli változásokig.

Az újstílus Udvarhelyszéken nem alakította át teljesen a régies formákat, számos olyan tánc, ének, szokás, viselet stb. maradt fenn, amely a régebbi formákat hordozza magában. Ezt bizonyítja az egész vidéken kedvelt forgatós tánc, helyi nevén a marosszéki vagy marosszéki forgatós, féloláhos stb., amely a régi stílusú páros táncok közé tartozik. A régies formákhoz hozzájárulnak még a jajnóták is, amelyekből Székelyföld szerte itt fordult elő a legtöbb.⁵

⁴ Martin, 1990: 442.

⁵ Pávai, 2008: 29.

II. Székelyvarság

II.a Elhelyezkedése

Székelyvarság a Görgényi-havasok déli lábánál, Székelyudvarhelytől 30 kilométerre északra, a Nagy-Küküllő forrásvidékén fekszik. Ez a település Hargita megye legnagyobb kiterjedésű, Oroszhegy község havasainak szórványtelepeiből szerveződött önálló tanyaközség, amely 77,9 km²-en terül el, tengerszint feletti magassága 830-1050 méter. A 2011-es népszámlálási adatok alapján a falu lakossága 1580 fő, amelyből 1565 fő, az az 99,7% magyar anyanyelvű és 4 fő az az 0,3% román etnikum.⁶

Ez a nagy kiterjedésű szórványtelepülés több részre osztható: Központ, Varságtisztása (ma már csak Tisztás), Bolygóbükke, Forrásköze, Sólyomkőpataka, Nagykútpataka, Bagzos és Küküllőtelep, amelyek mind olyan távolságban vannak egymástól, hogy akár különálló falvak is lehetnének. A varsági emberek előszeretettel hangoztatják, hogy, ha szomszédba mentek vagy mennek, akkor kenyeret és szalonnát kell pakolni a tarisznyába, mert a legközelebbi szomszéd háza akár kilométerekre is lehet. 1991-ben Zetelaka felé eső és a Bolygó felé eső legszélső lakott telek légvonalban körülbelül nyolc kilométerre feküdt egymástól,⁷ az ottlakók azt mondják, hogy akkora kiterjedése van a falunak, mint Románia fővárosának, Bukarestnek.

A településen, amelynek körülbelül 60%-át nagyméretű erdő borítja, 1880-óta két iskola működik, napjainkban pedig négy helyszínen, négy iskolában folyik az oktatás: Központ, Tisztás (Varságtisztása), Sólyomkő és Nagykút részeken.⁸ Ezek a lakott területek többnyire irtásterületek, olyanok, amelyeket régen erdők borítottak, de ezek egy részét kivágták, kiirtották és az így kapott területekre épültek a porták, házak, csűrök. A falusiak foglalkozásai közé tartoztak a famegmunkálás számos változatai, jellemzően a zsindelykészítés, a fával való kereskedés mellett, az irtásból származó kaszálók megmunkálása és az állattartás. Kovács Annan néni 34-évig tanítóként dolgozott, a tisztási iskolában férjével együtt, Kovács Lajossal, aki Makfalváról származott, majd

⁶ <http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/szekelyvarsag/1454> (2024. 04. 26.)

⁷ Bárh, 2006: 10.

⁸ Váci, 2002: 8.

nyugdíjazása után az addig is művelt szövés került az előtérbe, emellett pedig az általa készített szötteket árulja a különböző kézműves és népművészeti vásárokon.

Varság nem egyedüli szórványtelepülés Hargita megyében, legjelentősebb és talán legismertebb a Gyimes völgye, ahol rengeteg tanya található. Emellett tanyáknak nevezzük még Varság közvetlen szomszédságában levő Pálpataka és Fenyőkút falvakat, amelyek Korondhoz tartoznak (ezeket a Korondól származó szórványtelepüléseket a varságiak csak „hegynek” nevezik). Kovács Anna varsági születési 88 éves adatközlő úgy emlegette, hogy jártak bálókba a „hegybe”, ami Fenyőkutat és Pálpatakát jelenti. A vidéken további szórványtelepülésnek számítanak még Békástanya (Sófálva), Szentcsed (Szentlélek, Oroszhegy), Üknyéd (Szentkirály), Deság, Zeteváralja, Ivó-völgye és Küküllőmező (Zetelaka).

A falu ma már nagy ismeretségre tett szert, annak ellenére, hogy Udvarhelyszék egyik legfiatalabb településéről beszélünk. A népszerűség nem csak Hargita megyében van jelen, hanem egész Erdélyben és külföldön is. Az ismeretség egyik foka abban rejlik, hogy kiterjedt területei valamint erdőségei miatt temérdek hétvégi, erdei háznak ad otthont. A területén található a Csorogókó vízesés, a székelyvarsági kilátó, amely vonzza a turistákat, valamint a Ski-Varság, amely 2018-ban nyílt meg és nem csak síelési élményt biztosít vendégeinek, hanem nyáron is különböző programokkal várja a kalandvágyókat. Ezek mellett különböző hagyományos programokat is kínál az érdeklődőknek, mint zsindelykészítés, fafaragás, szövés. stb.

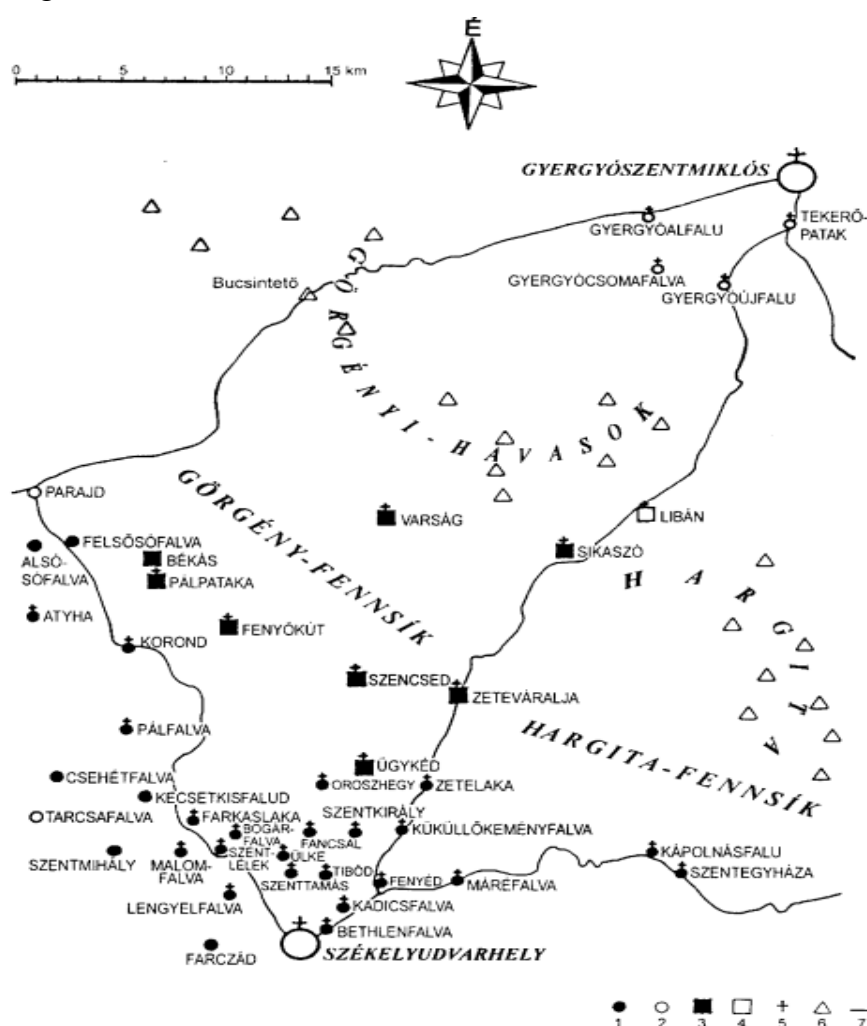
II.b Szokásai és táncagyományai

Székelyvarságot népzene és néptánc szempontjából Martin György a következő csoportba sorolja a Keleti vagy Erdélyi táncdialektushoz tartozó, Székelyföld képezi a nagytájat, ezen belül pedig Udvarhelyszék kistájához tartozik, pontosabban Havasalja térséghez. „A táncban leggazdagabb vidék a Marosszékkal határos táj (Sóvidék, Partium), régies terület a Havasalja és Csík, s a legpolgárosultabb Gyergyó és Háromszék.”⁹ írja Martin.

Pávai István ezt a besorolást egy kicsit másképpen, komplexebben és pontosabban írja le a *Székely népzene és néptánc* tanulmányában. A dialektus, a nagytáj és kistáj egyértelműen nem változik, tehát Erdély, Székelyföld és ezen belül Udvarhelyszék, de itt ő még jobban meghatározza a térséget és Udvarhely vidékeként nevezi meg azt az altájat, amiről azt írja, hogy: „Udvarhely

⁹ Martin, 1990: 442.

vidékét a Nagy-Küküllő völgye határozza meg. Ezt Székelyudvarhely városa egy alsó és egy felső részre tagolja.”¹⁰ Udvarhely vidékén belül pedig a mikrotáj megnevezése Felső-Udvarhely vidéke, idetartozik Székelyvarság mellett még Fenyéd, Máréfalva, Oroszhegy, Zetelaka, ahol régen több cigányzenész-dinasztia is működött és említi még Székelylengyelfalvát is. „Havasaljának is nevezik, hiszen északon hegyek övezik, a völgy csak a város irányában nyitott.”¹¹ Itt már egyezést mutat a Martin féle tipologizálással, mert Havasaljaként emlegeti. A Bárh János által írt Jézus Dicsértessék egyik térképén úgy határozza meg Varságot, hogy: „havasalji falu hegyi tanyáinak újabb faluszerű központja”, miszerint Oroszhegy a havasalji falu és a hegyi tanya az nem más, mint Székelyvarság.¹²

1. ábra. Az udvarhelyszéki Havasalja és környéke. (Tervezte: Bárh János.) *Jelma-gyarázat:* 1. havasalji történelmi falu, 2. környékbeli város és falu, 3. havasalji falu hegyi tanyáinak újabb faluszerű központja, 4. gyergyói helység hegyi tanyáinak újabb faluszerű központja, 5. római katolikus, illetve többségében római katolikus (Korond) népességű település, 6. havasi hegycsúcs, 7. országút.

¹⁰ Pávai, 2018: 30.

¹¹ Pávai, 2018: 30.

¹² Bárh:2006: 6.

A vidék tulajdonképpen táncrendjét egész Udvarhelyszéken mindenhol férfitáncokkal kezdték, aminek különböző nevei voltak (verbunk, csürdöngölő, figurás), majd ez után rendszerint következett a lassú csárdás, utána a gyorscsárdás, vagy szökös, szöktetős, ez után következett a marosszéki forgató és végül a polgári társastáncok (például az Egy a kettő, három és a négy vagy a gólya, esetleg a bágyi dobantós). „A 20. század folyamán, valószínűleg a kultúrát irányító helyi értelmiség hatására, ún. „úri” vagy „városi” táncokból is alakult egy másik táncrend: keringő, tangó, fox, helyenként más kombinációban is. A két táncrendet egy táncalkalmon belül váltakozva alkalmazták a 20. század közepétől. Ilyenkor a régebbi néptáncokat egyszerűen csak a csárdás gyűjtőnévvel jelölték meg. Így a keringő, tangó, fox, csárdásnak mondott táncrend valójában ezt jelentette: keringő, tangó, fox, lassú csárdás, sebes csárdás, marosszéki.”¹³ A 20. században tehát eléggé megváltozik a táncrend feloszlása, többnyire a polgárosulással magyarázható ez a fajta változás, ami a székelyeknél hamarabb végbement, a már említett okok miatt.

„A táncrend kistáji különbségei abban nyilvánulnak meg, hogy helyenként milyen más polgári társastáncok terjedtek el a fentiekén kívül a 18–19. században. A táji különbségeket hangsúlyozza a zenekarok összetétele, tájankénti egyedi hangzása, a dallamrepertoár eltérései, egyes táncok helyileg különböző tempója, néha ritmusa is.”¹⁴ A Hegyalja mikrotáj zenés és hangszeres formációi nem nagyon tértek el a többi udvarhelyszéki területtől, viszont a környéken, így Székelyvarságon is jelentős mennyiségű citerás és furulyás gyűjtést készítettek. Kovács Anna visszaemlékezéséből az derül ki, hogy hivatásos zenészek nem voltak a faluban, akik mindenkinek muzsikáltak, hanem csak alkalmi zenészek, főként falubeliek, akik tudtak tárogatón, klarinéton vagy cimbalmon játszani. „Általában akkor a táncok így voltak, hogy helybéli zenészekkel.”¹⁵ „Sok helyen, különösen a hegyi tanyákon, nem volt lehetőség ezt a kiforrott zenekari összetételt biztosítani. Gyakran alkalmi összetételű zenekarok muzsikáltak, amelyek olyan hangszerekből álltak, amelyek éppen ott rendelkezésre álltak. Ezekben főleg Korondon nagyobb szerepe volt a tárogatónak, mert sokan tudtak tárogatozni, de gyakori volt a citera, furulya is.”¹⁶

A varságiak az 1950-es években főleg csűrökben szervezték a vasárnap délutáni táncalkalmakat. „Régi szórakozási délutánok, vasárnap délután, de nem Kultúrban, hanem a csűrökben.” – meséli Kovács Anna. Ezek az alkalmak a fiataloknak fő szórakozási formája volt, így tehát nem

¹³ Pávai, 2018: 29.

¹⁴ Pávai, 2018: 29.

¹⁵ Kovács Anna, Székelyvarság, 2024.04.04.

¹⁶ Pávai, 2018: 33.

igényelt különösebb szervezést, esetleg a vasárnapi mise után kikiáltották, hogy hol lesz a tánc, melyik csűrben. Több olyan csűr is szerepelt az akkori fiatalok életében, amit vasárnapi táncra használtak. Ilyen volt például „Farkas Marciék csűrje”, ez a csűr Forrásközt volt, ahová összegyűltek a varságiak táncolni „Oda jöttek a Forrásköziek, Sólyomkő hegyiek, Tisztásiak.” Ezeken az alkalmakon általában egy, maximum két zenész muzsikált, Anna néni idejében Forrás között cimbalom zenére táncoltak vasárnaponként, Tisztáson pedig tárogató adta a talpalávalót. Amikor a varságiak a központban táncoltak, akkor a Kultúrbán tartották a mulatságot. „Volt egy cimbalmos Miklós bá’, félszemű cigány.” aki nem varsági „inkább sófalvi, sóvidéki volt, mert Varságon cigány nem volt. Mert olyan szegények voltunk életünkben, hogy itt a cigány nem telepedett le.”¹⁷ „A XX. század utolsó harmadában is előfordultak Varság területén tanyai csűrben rendezett vasárnap délutáni bálók. Szerepük a kultúrház megépülése előtt, a XX. század első felében jóval nagyobb lehetett. A csűrbeli vigasságoknak híre járt az egész tanyavilágban. Más tanyás határrészekről és a Központból is vonzották az ifjúságot.”¹⁸

Anna néni erősen kiemelt egy helyszínt, azt a hozzájuk közel lévő csűrt, ami általában üres volt, és itt barátaival, szomszédjaival gyerekkorában táncolni tanult. Ezt a csűrt, ami egy oroszhegyi gazda tulajdonában állt, nem használták vasárnapi táncalkalmakra, hanem Annan néni kortársaival és szomszédjaival, esetleg rokonaival oda jártak gyerekként játszani. „Nekünk oda nem volt semmi zenész, ki mit tudott azt énekelt.... énekeltünk és táncoltunk is, mi így tanultunk meg igazából, egymást tanítottuk.” Ezek általában spontán táncalkalmak voltak, nem volt előre megszervezve, se kihirdetve, csak összegyűltek és „ha táncos kedvünk volt táncoltunk, hanem csak játszottunk.”¹⁹

A vasárnapi táncok alkalmával a „fő tánc az a csárdás és a marosszéki, a marosszéki volt az irányadó, azt kellett jól megtanulni.”, ezek után következett a szökös. Emellett táncoltak még keringőt, tangót és „sasszét”²⁰ is, amelyek „nem voltak olyan sűrűn húzva, mint a csárdás, mert az volt a fő.” A „sasszét” általában csak a kultúrbán tartott táncok, bálók alkalmával húztak. A legények által táncolt csűrdőngölőt már csak „táncörökön tanultak”, mivel Varságnak volt táncsoportja, ezért jártak fellépésekre, versenyekre (Sepsiszentgyörgyre, Bukarestbe), táncmestert hívtak, aki „felkészítette a táncsoportot”, így a fiúk tőle tanulták a „figurázást vagy a csűrdőngölőt.”

¹⁷ Kovács Anna, Székelyvarság, 2024.04.04.

¹⁸ Bárh, 2006: 21.

¹⁹ Kovács Anna, Székelyvarság, 2024.04.04.

²⁰ A polgári társastánc réteghez tartozó kötetlen formájú párostánc, amely a táncmulatságok során egyre nagyobb szerepet kaptak.

Abban az időben Varságon a székelyudvarhelyi táncmester Kacsó András²¹ volt, aki a helyi kultúrában tanított. Anna néni elmondása szerint voltak olyan figurák vagy motívumok, amik csak bizonyos emberekre voltak jellemzők és a falusiak tudták, hogy ez kinek a tánca, de ezek már „nem a legényeknél, hanem az idős embereknél.” Anna néni szerint az idősebb emberek a katonaságtól hozták a jellegzetes figurákat, mint például a férje is, Kovács Lajos, aki aztán meg is tanította a táncsoportban táncoló fiataloknak az ő figuráját.

Anna néni szerint a táncillem azt követelte meg Varságon, hogy senkit sem szabad visszatartani, ha felkérte táncolni, vagy ha valaki táncközben elkérte a lányt az is megengedett volt, nem volt ebből vita. Emlékezete szerint nem vettek viseletet a szervezett táncalkalmakra, „kinek milyen ruhája volt.”, csak a vasárnapi misére és lakodalomba.

„A fonókat októbertől karácsonyig, illetve karácsonytól tavaszig tartották szombat és vasárnap kivételével naponta. Októberben vidáman mondogatták a lányok, amikor meglátták, hogy a réteken kinyílt az őszi kikirics: a *guzsalyülő kinyílt*. Ez azt jelentette, hogy lehetett kezdeni a fonóba járást.”²²

Székelyvarság falun belüli távolságai nem jelentettek problémát a szokások és hagyományok megélésére, kiforrott hagyomány és szokásvilág alakult ki, annak ellenére, hogy ez Udvarhelyszék legfiatalabb települése. A havasi lét a várostól elég messzi elhelyezkedés, a régebbi időkben a nehezen megközelíthetőség pozitív hatása, hogy a falusiak számos szokást és hagyományt műveltek és művelnek még napjainkban is, nem semmisített meg mindent a globalizáció hatalmas olvasztótégelye.

²¹ Kacsó András (1932-1987) Alsósófálván született, Székelyudvarhelyen halt meg, néptáncos, néptáncoktató, folklórgyűjtő, népművelő. Táncoktatóként, együttesvezetőként rengetek tanítvánnyal foglalkozott. Mivel ő táncmester volt egész Udvarhelyszéken megkérdőjelezhetővé válik a székelyvarsági csüddöngölő eredetisége, autentikussága, lokalitása.

²² Bárh, 2006: 21.

III. Oroszhegy

III.a Elhelyezkedése

A falu Székelyudvarhelytől 12 kilométerre fekszik északra, az Őrhegy déli lábánál, a Nagy-Küküllőbe ömlő Bosnyák és Balé patakok zárják közre. Oroszhegyet úgy tartják számon, mint Udvarhelyszék legmagasabban fekvő települése, a falu fölé tornyosuló Őrhegy 1009-méter magasan fekszik. Határait képezik: északon Székelyvarság, egykori havasi tanya, délen Székelyudvarhely, keleten Zetelaka és Fenyéd község, nyugaton pedig Farkaslaka.

Oroszhegy közigazgatásilag községközpont, mellé csatlakozik még további hat falu, nagyság sorrendben a következők: Székelyszentirály, Ülke, Tibód, Székelyszenttamás, Székelyfancsal, Üknyéd. A 2011-es népszámlálási adatok alapján Oroszhegy összlakossága 1849 fő, amiből 1821 fő, az az 99,2% magyar, a községben pedig 3907 fő, amiből 99,4% magyar, 0,4% román és 0,2% roma etnikum.²³

A települést először 1334-ben említik egy pápai tizedjegyzékben, akkor a még Virczheg néven, viszont 1591-ben már Oroszhegy néven szerepel udvarhelyszéki törvényszéki jegyzőkönyvben.²⁴

„A település első házai Nagykút (Diafalva) környékén épültek, majd a XVI. század végén, természetes szaporulatnak köszönhetően a lakosság benépesítette a mostani központi részt. A Mihálydombtól Nagykútig tartó településrészt, Diafalvát, a hagyomány Oroszhegy anyafalujaként tartja számon. Itt, Diafalván volt az első templom is, amelyet 1670-ben lebontottak, és Domokos Kázmér rendelkezése szerint ezt követően a központi részen építettek fel. 1748-ban az oroszhegyi plébánia különvált Székelyszentkirály anyaegyházától, az 1670-ben épült templom szűknek bizonyult, így Mária Terézia 1765-ben kelt engedélyével 1766-1770 közt újat építettek. 1937-1940 között ezt a templomot is átépítették, a mai formáját öltve magára.”²⁵ Az oroszhegyiek a mai napig számontartják, hogy ki honnan származik, a falun belül, egyik adatközlőm Magyar Gáspárné

²³ <https://statistikak.erdelystat.ro/adatlapok/oroszhegy/1412> (2024. 04. 26.)

²⁴ Mihály, 1996: 10.

²⁵ Mihály, 1996: 11-13.

Bálint Margit többet élt a falu oroszhegyi részén, mint a diafalvi részen, viszont ő fontosnak tartotta kiemelni, hogy ő honnan származik.

„Iskolájának első írásos említése 1784-ből való. Báró Bajtháy József Antal erdélyi püspök 1766. évi vizitációja során megfeddi az oroszhegyi híveket, hogy gyerekeiket nem járatják iskolába. 1802-ben kántori lakás épül a templom közelében, amely az iskola szerepét is betölti. 1808 és 1828 között kétszer is kibővítik az épületet. Az 1896-ban épített községháza több évtizeden át szolgált iskolaként, mígnem fel nem építik a mai épületet 1978-ban.”²⁶ 2019-ben az oroszhegyi Petőfi Sándor Általános Iskola elemi és általános osztályos tanulóinak száma 195 gyerek volt.

„Oroszhegy népessége jobbára hagyományos paraszti gazdálkodást folytatott, folytat. A község hegyes vidéken terül el, földje igen gyenge minőségű, a lakosság alapfoglalkozása az állattenyésztés, az erdőmunka és a gyümölcsstermesztés. A fa és a gyümölcs értékesítéséből származó pénz, illetve cseretermék fontos kiegészítő jövedelem, gyakran a megélhetés egyik alapja ezért majd minden fogattal rendelkező bekapcsolódott, és eljárt kisebb-nagyobb távolságra árulni portékáját.”²⁷ A famegmunkálás folyamata minden oroszhegyi család életében fontos szerepet játszott, valamint a gyümölcsstermesztés folyamata is hasonló helyet foglalt el, főleg a szilva és az alma. Ezeket árusították a fogattal, az az kóboros szekérrel rendelkező oroszhegyiek, ki messzebb, ki pedig közelebbi településeken, főleg vásárokon. A szilva, és belőle készült termékek, főleg a szilvapálinka-árusítás nagy piacát főleg a gyergyói medence tette ki, a faipari termékeket pedig a Nyikó mentén keresztül vitték egészen Segesvárig vagy akár Nagyszebenig is.

Oroszhegy nevezetes helyei közül kiemelkedik a Nyúlád mezején lévő Urusos-kút, amelyet kultikus jelleggel felruházza Szent László-kútjaként is emlegetnek a helybeliek. Ennek közelében volt egykor egy kápolna, ahol áldozócsütörtökön nagy búcsút tartottak, míg végül 1783-ban Batthyány Ignác püspök be nem tiltotta.²⁸ A XXI. században az oroszhegyiek újraélesztették ezt a búcsújárást, új kápolnát építettek, a helybéli római katolikus plébánia, a faluban működő Bolygó Közbirtokosság, a helyi polgármesteri hivatal és az oroszhegyi hívek segítségével. 2015-ben feltárták, az 1783-ban lerombolt kápolna romjait, és egy másik kápolna építését kezdték el. Az új építmény inkább egy misézőhely szerepét tölti be, ami félköríves, nem rekonstrukciója a régi kápolnának, 2023-ban került sor ennek az új oltárnak a felszentelésére, az újra engedélyezett áldozócsütörtöki búcsúkor.²⁹ Az Oroszhegy területén lévő Urusos-kút mondavilága szerepet kapott a

²⁶ Mihály, 1996: 11.o

²⁷ <https://oroszhegy.org/cikkek/oroszhegy-tortenete/> (2024. 04. 26.)

²⁸ Kovács és Mihály, 2010: 107.

²⁹ <https://szekelyhon.ro/faluszerte/napvilagra-kerultek-a-leromboltatott-ahegy-i-kapolnaa-alapjai#> (2024. 04. 26.)

székelyföldi legendák sorában, mivel egy olyan hatalmas őstudást rejtenek ezek a nagyon régi, behatárolhatatlan szövegek és rítusok, amik a falusi ember számára nagy jelentőséget hordoznak.

III.b Szokásai és táncagyományai

Oroszhegyet, ugyanúgy, mint Székelyvarságot, Martin György nevével fémjelzett magyar néptánc kutatás udvarhelyszéki kistájhoz sorolja Havasalja térséghez. Pávai ezt a behatárolást is jóval komplexebben, precízebben fogja meg a varsági szokásoknál már említett *Székely népzene és néptánc* tanulmányában. Az Erdély, Székelyföld és azon belül Udvarhelyszék részét képező Udvarhely vidékét a Nagy-Küküllő egy alsó és felső részre tagolja, így Oroszhegy a Felső-Udvarhely vidékéhez tartozik, vagy másnéven Havasalja. Ide sorolja majdnem az összes Oroszhegyvel szomszédos falut is, mint Zetelaka, Fenyéd, Máréfalva és már szinte magától értetődően Székelyvarságot is.³⁰ A táncrend itt is, mint egész Udvarhelyszéken férfitáncsal kezdődött, majd lassú- és gyors csárdás, szökös, forgató és a polgári táncok. A polgári táncok közül Magyar Margit néni kiemelte azt, hogy a fonók alkalmával a gólya nevezetű, a szakirodalomban kötött németes kontratáncként emlegetett táncfajtát kedvelték, valamint a férfiak, legények körében pedig a csürdöngölő „...az volt a tánc a gólya, a férfiaknak pedig a csürdöngölő, úgy mondtuk, nem úgy hogy verbunk.”³¹

A kistáji különbségeket a zenekarok hangzása, dallamakincse, valamint a tempó- és ritmusbeli eltérései határozták meg, de Udvarhelyszék falvai ebből a szempontból eléggé egységes képet alkottak.³² „Mindig volt idevaló zenész.”³³, a hangszerek Magyar Margit emlékeiben pedig a citera, dob, bőgő, szaxofon, más faluból jövő zenészeket nem említ. Márton Gyuri bácsi az Oroszhegyen fellelhető hangszerekhez sorolja még a klarinétot, falusi néven klánétát, tárogatót, cimbalmot, harmonikát és a hegedűt is. Ezek a hangszerek egy része a falusi fúvószenekarok részét képezte, a táncalkalmakon pedig „szaxofon, klánéta, cimbalom, harmonika, hegedű és gardon”³⁴ biztosította a muzsikát, de nem egyszerre hanem kettes legfeljebb hármas felállásban. A nagyobb alkalmakor, mint a lakodalom hívtak más faluból is zenészeket, de Gyuri bácsi ezt nem tudja

³⁰ Pávai, 2018: 30.

³¹ Magyar Margit, Oroszhegy, 2024.04.03.

³² Pávai, 2018: 29.

³³ Magyar Margit, Oroszhegy, 2024.04.03.

³⁴ Márton György, Oroszhegy, 2024.03.04.

konkrét faluhoz kötni, hogy honnan jöhettek, megemlítvén Zetelakát, mint esetleges zenészfogadási helyszínt.³⁵

Az oroszhegyi táncos szokások közül a megkérdezettek során kiderült, hogy legjobban a vasárnap délutáni táncra emlékeztek, ezek a táncalkalmak általában valamilyen mezőn, kertekben, csűrben vagy udvaron történtek. Majd az 1960-70-es években pedig már a Faluházba („Kultúrba”) jártak táncolni, kivételes alkalmakor, például jó idő esetén a kultúrotthon udvarán tartották a vasárnapi táncot. A vasárnapi táncokba általában a szomszédokkal mentek a fiatalok, vagy a barátokkal. Táncolni bárkivel szabadott, a lányoknak főleg azokkal a legényekkel, akik azon a héten „vizitába” mentek hozzájuk. Emlékek szerint volt férfi és nőválasz is a táncokban, viszont a lekérés kultúrája is élt, de főleg barát a baráttól kérhette el a lányt táncolni. A lányok esetében pedig nehezebb volt a helyzet, mivel: „akkor olyan volt a szokás, hogy ha valakit kértek fel és nem akart elmenni, kimuzsikálták a táncból”, tehát ha egy lány nem akart az adott fiúval táncolni, akkor megszegényítés gyanánt hazaküldték, zeneszóval kísérték ki a táncteremből. Erre a szokásra viszont már a Márton házaspár nem emlékszik, elmondásuk szerint ilyenek nem voltak az ő idejükben tartott mulatságok, vasárnapi táncok alkalmával. „Sohasem tudom elfelejteni, Húshagyókedden bál volt és volt egy cigány, akivel nem akartan elmenni táncolni, mert cigány és édesanyám felállt erre és azt mondta, hogy aki kér azzal kell elmenni, ha cigány, ha nem.” Ezekbe az alkalmakba a fiatalok jártak többnyire, de mindig képviselve volt az idősebb generáció is, főleg édesanyák vagy nagymamák mint „falvédők”, akik az elmondások alapján folyamatosan figyelték a táncoló, mulató fiatalokat, hogy ne történjen semmi erkölcstelen, semmi szégyelnivaló. A bálteremből, ha bent volt akkor tilos volt kimenni, főleg egy párnak, ha meg is tették akkor gyorsan haza jutott a hír.³⁶

A vasárnapi táncokat elsősorban itt is a csárdás, a marosszéki, a tangó, a keringő, a sasszé jellemezte, majd a diákok, akik a középiskolákban, esetleg egyetemeken, más városokban tanultak, hazahoztak különböző más fajta táncokat is, ilyen volt például „a twist, az volt a sláger.” Oroszhegy is rendelkezett táncsoporttal, aminek Márton Gyuri bácsi és felesége Margit néni is tagjai voltak, elmondásuk szerint tanították is őket táncolni, de nem volt férfi oktató csak női, aki felkészítette különböző versenyekre, fellépésekre. Ez a „táncmester” tanítónéni volt Székelyszentkirályon az ő idejükben, név szerint Kovács Antalné Júlia, aki farkaslaki származású. „Az én időmben nem volt férfi oktató, Kovács Júlia úgy járta a figurákat, mint annak a rendje...le voltak

³⁵ Márton György és Márton Margit, Oroszhegy, 2024.04.05.

³⁶ Magyari Margit, Oroszhegy, 2024.04.03.

rajzolva egy könyvbe neki, hogy a figurák hogy vannak, a bokázás az ollózás, képek voltak.”³⁷ Így tehát a szóló vagy csoportos jellegű férfitáncok a vasárnap szervezett táncalkalmakon, a Márton házaspár idejében nem jelentek meg, legalábbis nem emlékeznek erre. Csak a név maradt fenn, a motívumok pedig újratanultak, amit már táncmesterek oktatnak, és csak a táncsoport próbáin gyakoroltak és fellépéseken mutattak be.

A téli időszakban tartott fonók mellett, fonóbálokat is szerveztek, amely az egész falu főnőinek szólt, vagy épp csak a diafalvi fonónak, ezeket a diafalvi iskola termében rendezték meg vagy pedig csűrben.³⁸ Emellett minden oroszhegyi megkérdezett emlékezetében ott él erősen a katonalegény-búcsúztató bál is, amelyet a besorozott katonák szerveztek és meghívták a barátokat, rokonokat és azokat a lányokat, akikhez „vizitába” jártak. Ezeken a katonabúcsúztatókon a legényeket a zenészek kísérték le a falu végére, ahonnan régebb szekérrel majd később buszokkal mentek Székelyudvarhelyre, onnan pedig a katonasághoz. Ilyenkor is volt tánc, ezeket hol csűrökben, hol a kultúrban szervezték „ilyenkor a katonanóták voltak az elsők.”³⁹ Magyar Margit ezeket a legényeket úgy jellemezte, hogy miután feltették a behívó levél után a kalapjukba a bokrétát, azután nem lehetett bírni velük, tehát „ők voltak a legények.”, ők kérték a zenésztől a nótát, ők szervezték a bálokat is.

Oroszhegy szokásait és táncagyományait kutatva megkérdőjelezhetetlenül beigazolódik az a tényállás, miszerint nagyon gyors polgárosulási folyamat söpört végig a falun, ami számos tradíciót elemészített. Udvarhelyszék egyik legrégebbi falujáról beszélve viszonylag kevés hagyomány maradt fenn, a polgárosulás fele kacsintgat inkább a település, ebből az állapotból élve meg a régiesebb hagyományokat.

³⁷ Márton György és Márton Margit, Oroszhegy, 2024.04.05.

Kovács Antalné Júlia „táncmester” munkássága megkérdőjelezi azt a tényállását, hogy az oroszhegyi táncagyomány lokális és eredeti, ebben az esetben nem csak a csüddöngölő helybélisége kérdéses, hanem a párostáncok is kérdésként merülnek fel. A Márton házaspár által említett táncos könyv valószínűsíthetően Vámszer Géza és Bándy Mária, *Székely táncok*, 1937-ben kiadott írása lehet, vagy ehhez nagyon hasonló jellegű írás, mivel ebben vannak képes illusztrációk, rajzok a táncmotívumokról.

³⁸ Magyar Margit, Oroszhegy, 2024.04.03.

³⁹ Márton György, Oroszhegy, 2024.04.05.

IV. Székelyvarság és Oroszhegy kapcsolata

IV.a Kapcsolatok

Oroszhegy „éléskamarája azon roppant kiterjedésű havas, mely itt kezdődve, több négyszög mértföld kiterjedésben Gyergyó és Sófálváig rug. Az e havas közötti irtásokat Szállásnak nevezik, itt van mindenkinek havasi lakása, pajtája, itt él a falu népe nyaranta, itt legelteti nyájait, itt csinálja téli széna készletét...”⁴⁰ Az Orbán Balázs által írt Székelyföld leírásában már kiderül, hogy ezek a Szállásnak nevezett területek milyen célt is töltöttek be a falusiak életében. Az oroszhegyi nyári szállásterületeket, pontosabban a mai Székelyvarság területét a XX. század előtt „Küküllőn-túli” vagy „Havasok” névvel emlegették, az ott élőket pedig „erdei lakosoknak”, „havasi falusfeleknek” nevezték.

A székelyvarsági tanyavilág kialakulása nem egy rövid folyamat, több évszázadra is visszanyúl a benépesítés. „Székelyvarság nem régi település. Néhány adat arra mutat, hogy egyesek 1780-ban kezdték meg a letelepedést, nagyobb arányú település azonban csak 1840 után kezdődött. A telepések Oroszhegy község szegényeiből kerültek ki, akik eleinte csak állataikat legeltetni hajtották erre a területre.”⁴¹

Ezekre a Küküllőn túli területekre nagyrészt oroszhegyiek költöztek ki, akik nyári szálláshelyként használták a területet, a havasi erdőket kiirtották és bizonyos időszakokra, főleg nyárra alkalmas épületeket készítettek (csűr, istálló, kisebb házak). Fent a havason széna és famunkákkal, állattartással, pásztorkodással és szénégetéssel foglalkoztak. Ezeken a területeken nagy kiterjedésű erdőségek húzódtak és húzódnak a mai napig, amiknek köszönhetően az oda felvándorlók a famegmunkálásának számos formáját megtanulták és alkalmazták. A famegmunkálás egy olyan változatát is, mint a szénégetés, tradícióként művelték számos esztendőn át, a varsági havasok erdeiben. Emellett, a nyári legeltetést is a gazdák nagy része ezen a havasi fennsíkon oldotta meg, mivel nem csak egész családja, hanem egész gazdasága is felköltözött ezekre a területekre. Ezek az időszakosan használt szállások nem voltak idegenek a környéken élőkől, mert a XVI. század végén

⁴⁰ Orbán, 1868: 96-98.

⁴¹ Tagán, 1943: 32.

és a XVII. században már léteztek időszakos szállások Udvarhelyszék területén.⁴², ilyenek, mint Üknyéd, Pálpataka, Békástanya, Szentcsed.

Az önállósodás vagy leszakadás is egy hosszabb folyamat volt, ami több részben zajlott. az 1860-as, 1870-es években az oroszhegyiek egy része a havasi tanyákat választotta teljes mértékben lakóhelynek, és ez a folyamat csak fokozódik, egyre több ember költözik ki nem csak a nyári időszakban, hanem teljesen hátat fordítva Oroszhegynek. Innen kezdődik a leszakadások fokozata, elsőnek az egyházi leszakadás, amit Bárh János úgy fogalmaz, hogy „Harangöntéssel kezdődött és a templom fölépítésével végződött”⁴³. A harangöntések után jött a temetők kijelölése, önálló egyházszervezet kijelölése, majd a paplak felépítése, pap letelepítése és végül a varsági templom felépítése.

Az egyházi önállósodás után a közigazgatási önállósodás is elkezdődik 1906-ban, majd 1907-ben megkapja önálló községi rangját, ekkor még Varságtisztásnak nevezték, majd 1909-ben a magyar királyi belügyminiszter hatására lett a helység neve Székelyvarság. A közigazgatás és a területi szétválások miatt Oroszhegynek jelentősen csökkent nem csak a népessége, hanem az erdők, legelők, kaszálók mértéke is, meghatározó része átkerült az újonnan alakuló falu, Varság részére. „Az 1910-es népszámlálás idején az újnak számító Székelyvarság község területe 13 503 kataszteri holdat tett ki. A hajdani 20 291 holdas Oroszhegyi határból Varság kiválása után 6768 hold maradt Oroszhegy község kötelékében. Oroszhegy osztatlan határában dominált a havasi erdő. A határ felosztása során a hatalmas erdőségek Varság község területére estek, bár még hosszú ideig az oroszhegyi közbirtokosság tulajdonában maradtak. Szóbeli hagyomány szerint 1926-ban osztották el a nagy oroszhegyi közbirtokosság birtokait a maradék oroszhegyi közbirtokosság és a létrejött varsági közbirtokosság között. Ezzel az osztozkodással és elválással fejeződött be teljesen Varság önállósodásának hosszú folyamata.”⁴⁴

Oroszhegy és Varság falujában a szóbeszédben terjed még olyan benépesedési változat is, miszerint az oroszhegyiek megbetegedtek, sebek lepték el testüket, így elkülönítették őket. Ez az elkülönítési terület pedig Oroszhegy egyik távoli pontjára esett, a mai Székelyvarság területére. Ez ad még egy településnév magyarázatot is, mivel a sebeket „varnak” is nevezik. Egy eddig nem ismert feltevés, hogy ez a megbetegedés, a sebek összefüggésben lehetnek az Oroszhegy és Székelyvarság között található Szent László kúttal, vagy ahogy a falusiak mondják az „Urusos kút”

⁴² Bárh, 2006: 7.

⁴³ Bárh, 2006: 11.

⁴⁴ Bárh, 2006: 11.

legendájával is. Egy másik ehhez kapcsolódó benépesedési változat, hogy a bujkáló, bűnös, főleg oroszhegyi falubeliek telepedtek meg először ezeken a nehezen megközelíthető havasi tanyákon, akik valamilyen bűncselekményt, szabálysértést követtek el.

A megkérdezettek nagy meglepődést mutattak, a két falu közötti kapcsolatáról szóló kérdések során, mivel minden interjúalanynál élénken él még a két falu közti kapcsolat, ami szervesen az életük részét képezte. Ezért is minden interjúalany a kapcsolatok erősségét említi meg elsőnek. „Hát mondjuk az én időmben, fiatal koromban, akkor kemény, szoros kapcsolat volt.”⁴⁵ Márton György, amikor az oroszhegyi közbirtokosságnál dolgozott, elmondása szerint ő a nyugdíjazása előtt majdnem minden héten megfordult Székelyvarságon, mert az oroszhegyi erdős területek jó része ott található. Kapcsolatban álltak és állnak egymással nem csak a közbirtokosságok, hanem az emberek is. A falubeliek elsősorban azért állnak szoros kapcsolatban, mert a rokonságok összehozzák őket „de ma már nem igen tartják a rokonságot.”⁴⁶ és jelentős a házasságok során kialakult keveredés is, egyik faluból a másikba. „Szeretőm is volt Varságon.”⁴⁷ ez feltehetően azt jelenti, hogy a varsági és oroszhegyi fiatalok a magas kilométerbeli távolságoktól függetlenül ismerték egymást.

Magyari Margit azt is kiemelte, hogy ők fiatal korukban, amikor lányok voltak, a „varsági hegybe” jártak szamócát szedni, ami abban nyilvánult meg, hogy egyik nap korán reggel elindultak, felmentek Varságra és ott közösen szedték az epret a varsági fiatalokkal és együtt „szórakoztak”, énekeltek, táncoltak. Mivel gyalog vagy szekérrel ez nem egy rövid út, így általában több napra mentek az oroszhegyiek epret szedni, ilyenkor mindig varsági barátoknál is, de főleg rokonoknál aludtak, onnan pedig „másnap mentünk a városba és adtuk el.” „Szeretőm is volt Varságon.”⁴⁸, ami szintén egy bizonyíték arra is hogy nem csak rokonsági kapcsolatok, hanem más viszonyok is összekötik a két települést.

A kapcsolatokat leginkább a búcsújárás kötötte össze, aminek nagyon erős hagyománya van úgy Oroszhegyen, mint Székelyvarságon. A búcsújárás egyfajta ősi szokás, a katolikus egyház által előírt feladat, amit a bűnök bocsánatára cselekedtek a hívek, a tisztítótűzben való szenvedést rövidítve meg, ennek bizonyosan kijelölt napja volt. A búcsújárás Oroszhegy és szórványtelepülése, Varság esetében két időpontban zajlott, az oroszhegyi és varsági templomi búcsú ünnepein. A templom búcsúja nem egyéb, mint a templom címének ünneplése, ezek a címek különböző

⁴⁵ Kovács Anna, Székelyvarság, 2024.04.04.

⁴⁶ Márton György, Oroszhegy, 2024.04.05.

⁴⁷ Magyari Margit, 2024.04.03.

⁴⁸ Magyari Margit, 2024.04.03.

szentek vagy titkok is lehetnek, ennek a szentnek vagy titoknak van felszentelve a templom, tehát ezen a napon ünneplik a templom búcsúját, mint például Szent Mihály napja, Kisasszony napja, Szent Márton napja. Ilyenkor rokonokat, barátokat hívnak meg az ottlakók, vendégeket, lakomát szerveznek a messziről jövőknek. Illett már a templomi szertartáson részt venni, majd együtt elfogyasztani az ebédet a barátokkal, családtagokkal. Jelentős volt a búcsú napján szervezett bál vagy táncsemény, ahova nem csak a falubeli fiatalok, hanem a meghívott rokonok, barátok is csatlakoztak.⁴⁹ „Legelsőbbben az oroszhegyiek mentek fel, mert Pál Péter napja az június.”⁵⁰ Június 29-én tartják Székelyvarságon a központi részen található római katolikus templom búcsúját, a szokás úgy tartotta, hogy ekkor az oroszhegyiek felmentek, rokonokat látogattak meg, általában fent is megszálltak valamelyik rokonnál, mivel hosszú volt az út. Az utóbbi időben pedig az oroszhegyiek egy része, akinek volt területe, ilyenkor fent maradtak Varságon és megművelték a területeket: kaszálás és szénagyűjtés, majd annak hazahordása jelentette ezt a munkát. „Jelenleg most is van olyan, akinek van helye, de most már a varságiak megvették.”⁵¹ Ez a munka eltarthatott egészen az oroszhegyi templomi búcsúig, amikor is a régi időkben az oroszhegyiek is haza jöttek, ha Varság területén tartózkodtak. Oroszhegyen augusztus 15-én tartják a falu római katolikus templomi búcsúját, ami Nagyboldogasszony napját jelenti. A varságiak azt is mondták, hogy „megyünk haza, Oroszhegybe...Például a búcsúra gyalog mentünk...fél ötkor, mikor indultunk és kicsi misére haza voltunk menve.”⁵², a „haza voltunk menve” ebben az esetben Oroszhegyet takarja a varsági emberek szólásában is. Volt, hogy több napot is Oroszhegyen töltöttek a varságiak ilyenkor rokonoknál, barátoknál aludtak, akiket meglátogattak. „Örökké lehetett hallani az énekszót, amikor jöttek a búcsúra. Szekérrel, keresztül a hegyen.”⁵³

IV.b Szokásbeli hasonlóságok és különbségek

Mindkét udvarhelyszéki falu a Havasalja kistájhoz tartozik, amit nem csak Martin György, de Pávai István is így állapít meg. Ez kiderül a fentebbi említésekben is, ahol Oroszhegy és Székelyvarság táncagyományainak bemutatása van a fókuszban. A két falu hagyományai nagy mértékben egyezést mutatnak, mivel nagyon későn, csak az 1907-ben vált külön a két település.

⁴⁹ <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-995.html> (2024. 04. 26).

⁵⁰ Márton György, Oroszhegy, 2024.04.05.

⁵¹ Márton György, Oroszhegy, 2024.04.05.

⁵² Kovács Anna, Székelyvarság, 2024.04.04.

⁵³ Magyari Margit, Oroszhegy, 2024.04.03.

A búcsúbálokon, amelyeket mindkét falu megszervezett a templombúcsú napján, például Varságon a „központba, ahol volt egy nagy tér”⁵⁴ vagy Oroszhegyen „az erdő alatt”⁵⁵ sokat táncoltak együtt a varságiak és az oroszhegyiek. Az adatközlők azt is elmondták, hogy a táncok között nem volt különbség, egyik sem tért el a másiktól olyan szinten, hogy az említésre méltó legyen vagy a lehetséges különbségek emlékezetben maradjanak. „Általában a táncok egyformák, mármint maga a motívum, hát ott is a csárdást járják, a marosszékit, ez megvan mind a két helyen.”⁵⁶ Az interjúk során az oroszhegyi és varsági adatközlők szinte minden esetben ugyanazon táncokat emlegetik, egyetlen egy kivétellel, a Márton házaspár a „twist” nevű táncot is említi, ami valószínűleg az utóbbi idők táncdivat hullámaihoz csatlakozik, mivel a házaspár egyévtizeddel később született, mint a másik két adatközlő.

Viszont nyilvánvaló különbséget jelent a két falu táncélete között az, hogy ki milyen más településekkel érintkezett, hova jártak táncmulatságokba: amíg a varságiak a „hegybe”, az az Fenyőkútra és Pálpatakára jártak, addig az oroszhegyiek inkább Székelyszentkirályra, Ülkébe, a község további falvaiba és a közelben lévő Zetelakára, esetleg Székelyszentlélekre, amit már Pávai nem Havasaljához, hanem a Felső-Nyikó mente mikrotájhoz sorol, Pálpataka és Fenyőkút pedig a „hegyi” sóvidék falvaihoz tartozik⁵⁷ Hozzájárult még a különbségekhez, és azoknak megerősödéséhez, hogy a más falvakból hozott zenészek esetleg más dallamvariációkat, tempókat, ritmusokat játszottak, de ezekre kevés példát tudtak mondani az interjú alanyok. A különbségek közé sorolható még az Oroszhegyen megszervezendő katonalegény-búcsúztatók, amely a varsági Anna néni emlékezetében nem élt, viszont ez nem jelenti azt, hogy ott nem voltak ilyen fajta események.

A két falu szokásbeli hasonlóságainak és különbségeinek vizsgálatából egyértelműen kiderül, hogy a polgárosulás egyik települést sem kerülte el, ha csak az adatközlők emlékeire alapozunk, akkor is hamar kiderül, hogy ez a folyamat a mindkét településen erősen jelen volt. Főleg az oroszhegyiek eszméiben élt egy olyan kép, amely a két falu közti „kulturális szakadék”⁵⁸ jelzőjével emlegethető. Tehát a hegyi tanyákon élő „barbár”, „paraszt” emberek, szemben az oroszhegyi „művelt”, „kikupálódott” polgárságával szemben, amire Bárh János is felhívja a figyelmet a könyvében. Erről előzőleg Orbán Balász is ír egy versbe szedett ironikus történetet azzal a címmel,

⁵⁴ Kovács Anna, Székelyvarság, 2024.04.04.

⁵⁵ Magyar Margit, Oroszhegy, 2024.04.03.

⁵⁶ Kovács Anna, Székelyvarság, 2024.04.04.

⁵⁷ Pávai, 2018: 30-34.

⁵⁸ Bárh, 2006: 17.

hogy: *Egy eredeti magyar rege*⁵⁹, ami egy havason élő és dolgozó oroszhegyiről szól, aminek már Bárh János is ellentmond a Varságról szóló könyvében. Viszont valami mégis kiváltja a ma élő emberekben „A humoros történet Orbán Balázs legjobb szándékai ellenére is könnyen tévútra terelgetheti a kései olvasót. A vers és a hozzá fűzött kommentár azt a látszatot kelti, hogy a havasokban tartózkodó oroszhegyiek kiszakadva kulturális közegükből barmok módjára éltek. Ezzel szemben levéltári és néprajzi adatok alapján sietünk kijelenteni, hogy a havasokba szakadt oroszhegyiek és szegődött szolgálók között bizonyára akadt néhány bárgyú és félnótás tökfilkó, de a havasokat használó és a havasi szállásokon időszakosan tartózkodó oroszhegyi lakosok kulturális színvonala nem maradt el a székely falvak népének általános kulturális színvonalától. Ez szinte nyilvánvaló, hiszen a varsági szállásán tanyázó oroszhegyi székely, ha viszonylag sok időt töltött is a havasokban, az oroszhegyi közösség tagjaként tért haza újra és újra Oroszhegyre. Az Őrhegy alatti faluban élt közéletet. Oroszhegyen ünnepelt. Oroszhegyi házáat tartotta igazi otthonának.”⁶⁰

Ezek alapján kijelenthető, hogy a két falu hasonlóságai és különbségei jelen vannak több szinten is, de a késői elszakadás, a rokoni és más kapcsolati hálók nem engedik, hogy nagy mértékű különbségeket merüljenek fel szokások és hagyományok szempontjából.

⁵⁹ Orbán, 1868: 97-98.

⁶⁰ Bárh, 2006: 17.

Konklúziók

A két falu kutatása nem egy könnyű terep abból a szempontból, hogy első megállapításra inkább mutat egyezést, mint eltérést, ami evidens is, mivel a szakirodalom is ugyanahhoz a kistájhoz, sőt egy azon mikrotájhoz sorolja. Az eltérések csakis a szétválás után vizsgálhatóak igazán, mivel addig egy azon faluról beszélünk, még akkor is, ha a távolságok nem ezt mondják.

Számos következtetés levonható a felsorolt tényállások alapján jelentős, az adatközlők által említett hagyományok nagymértékű egyezése, úgy a vasárnapi táncokra, a fonókra, fonóbálokra, a táncillemre, a táncrendre vagy a táncciklusra vonatkozóan. A különbségek abban mérhetőek esetenként, hogy kik voltak a zenészek, a különböző alkalmakon és, hogy hova máshova jártak a falubeliek táncolni, mint például a varságiak Pálpatakára, Fenyőkútra, az oroszhegyiek meg Székelyszentkirályra, Ülkébe, Székelyszentlélekre, Zetelakára. Ezek a falvak a négy adatközlő által említettek, de ez a lista még bővíthető lehet, ha más emberekkel is készül interjú. Sokkal átfogóbb, komplexebb kutatással ki lehet deríteni, felszínre lehet hozni a más falvakkal történő táncbeli érintkezések hatásait és azoknak mértékét, ami jó kutatási terepnek bizonyul. Emellett egy másik erős hasonlóság a táncmesterek jelenléte, viszont abból a szempontból különbség, hogy nem ugyanazon személyről beszélünk, így a két települést ért hatások nem egyeznek, az interjúkban főleg a csűr-döngölőt említik, mint táncmesteri behatás, de ez megkérdőjelezi a többi helyi tánc eredetiségét is, amit újabb kutatási terep lehet. A polgárosulással mértéke nagyban végbement, kiirtva még a havasi tanyák szokásainak jelentős részét is, a varsági terepmunka során az derült ki, hogy oda később hatol be a polgárság, de ez még több vizsgálatot igényel.

A kapcsolati hálók egyre inkább elgyengülnek, átalakulnak napjainkban, a két falu között, nem él már a legnagyobb fenntartó erő a búcsújárás, a rokoni szálak már csak szóban vannak emlegetve. Az oroszhegyiek által birtokolt földterületek, nyári szálláshelyek felszámolásával, eladásával egyidőben alakul át, bomlik fel az összetartó kapcsolati háló is, ami számos hosszú évtizeden keresztül tartott, vizsgálni lehetne esetleg a mai oroszhegyi és varsági fiatalság kapcsolatát, viszonyát, összevetve a régi kapcsolati hálókkal.

Ez az Oroszhegy és Székelyvarság kapcsolatáról szóló dolgozat csak egy kis mértékű min-tavétel, nem elég az általános konklúziók levonásához, inkább a téma tovább kutathatóságát emeli ki, mivel az egyetemes érvényű következtetésekhez több, szerteágazóbb, kiterjedtebb kutatásra, terepmunkára van szükség.

Források

Irodalomjegyzék:

1. Báráth János: *Jézus Dicsértessék*. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete Kecskemét, 2006
2. <https://oroszhegy.org/cikkek/oroszhegy-tortenete/> (2024. 04. 26.)
3. <https://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/oroszhegy/1412> (2024. 04. 26.)
4. <https://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/szekelyvarsag/1454> (2024. 04. 26.)
5. <https://szekelyhon.ro/faluszerte/napvilagra-kerultek-a-leromboltatott-ahegy-kapolnaa-alapjai> (2024. 04. 26.)
6. Kovács Árpád Mihály Tibor: *Adatok az oroszhegyi „erdei kápolnánál” tartott áldozócsü-törtöki búcsúkról*. In: *Aeropolisz, Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok X*. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2010:103-177.
7. Martin György: *Székelység*. In: Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VI. Népzene – Néptánc – Népi játék*. Akadémiai Kiadó Budapest, 1990: 442.
8. Mihály Tibor: *Őrhegy alatt*. Székelyudvarhely, 1996
9. Orbán Balázs: *A Székelyföld Leírása*. Pest, 1868
10. Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon I*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1977. <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-995.html> (2024. 04. 26.).
11. Pávai István – Sófalvi Emese (szerk.): *Székely népzene és néptánc*. Budapest – Énlaka, 2018
12. Tagán Galimdsán: *Fakitermelés és szénégetés Székelyvárságon*. In: Domanovszky György (szerk.) *Néprajzi Értesítő* 35. Évfolyam. Az Országos Magyar Történelmi Múzeum kiadása, Budapest 1943. 32-55.
13. Váczai Mária: *Székelyvársági játékvilág*. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete. Kecskemét, 2002

Adatközlők:

- Kovács Lajosné Farkas Berta Anna, 1936-ban született Székelyvarságon, tanítóként dolgozott Atyhában és Makfalván, majd a Székelyvarságon. Nyugdíjas éveit pedig szövessel és azon portékák árusításával tölti. 2024.04.04-én, Székelyvarságon készült interjú.
- Magyar Gáspárné Bálint Margit, 1938-ban született az Oroszhegyhez tartozó Diafalva falurészen, háziasszonyként és szövőnőként dolgozott, nyugdíjas. 2024.04.03-án, Oroszhegyen készült interjú.
- Márton György, 1947-ben született Oroszhegyen, jelentős munkát végzett az Oroszhegyi Bolygó Közbirtokosságnál, onnan is ment nyugdíjba. 2024.04.05-én, Oroszhegyen készült interjú.
- Márton Györgyné Pál Margit 1950-ben született Oroszhegyen, szolgált Temesváron két évet fiatal korában, majd az udvarhelyi „cérnagyár” munkása, később továbbá háziasszony, most nyugdíjas. 2024.04.05-én, Oroszhegyen készült interjú.